

**Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské.
Nové Město pražské v kontextu procesu katolické konfesionalizace**

Abstrakt

Olga Fejtová

Metodickým východiskem této práce je pojetí církevní i světské rekatolizační politiky ve vztahu k Novému Městu pražskému v době pobělohorské jako součásti procesu konfesionalizace, respektive katolické konfesionalizace, ve výměru paradigmatu uvedeného do evropské historiografie v osmdesátých letech minulého století. Ve vztahu k paradigmatu konfesionalizace představuje rekatolizace v českých zemích strategii státní a církevní moci. Její prosazení a uplatnění v politické praxi dokumentovaly normativní materiály, které představovaly průvodní znaky vývoje katolické konfesionalizace. Cílem této práce není jen zachycení postupu rekatolizační politiky ve vztahu k jednomu z měst pražských na základě dobových normálí světské i církevní provenience, ale jde také o otázky její odezvy v každodenním životě novoměstské společnosti v 17. století, a to jak ve sféře veřejného, tak privátního života měšťanů.

K odhalení reflexe celé struktury postupů katolické konfesionalizace využila tato práce na jedné straně prameny normativní povahy, které vymezovaly obsah a dynamiku prosazování rekatolizační strategie, a na straně druhé světské i církevní soudní prameny, dokumentující vyhocené reakce městského prostředí na prosazování rekatolizační politiky. Využity byly i prameny spojené s pozůstalostní agendou, tj. testamenty a inventáře pozůstalostí, umožňující na základě vyhodnocení jejich formálních i obsahových proměn sledovat reakci městské populace všech společenských vrstev na uvedené rekatolizační postupy.

Rozhodující roli při prosazování rekatolizačních opatření v novoměstském prostředí sehrávaly instituce zeměpanské, ale na faktickou podobu této politiky mělo vliv i církevní prostředí, které stálo v pozadí řady konkrétních rozhodnutí uvedených institucí. Na druhou stranu církevní správa sledovala v prostoru měst pražských v rámci rekatolizační politiky vlastní cíle, které nebyly vždy v souladu s postupy světské správy. Průvodním znakem zeměpanské rekatolizační politiky na Novém Městě bylo převrstvení náboženské reglementace a úzkých konfesijních zájmů ve druhé polovině 17. století reglementací života měšťanské společnosti, respektive její sociální disciplinací. Rekatolizační strategie se už od třicátých let stávala součástí politického konceptu „gute Policey“. Druhá polovina 17. století prohloubila z pohledu normativních pramenů světské provenience proces katolické konfesionalizace, který byl po formální stránce z větší části završen již v první polovině

století. Od formální a stereotypní kontroly konfesijní příslušnosti se ve druhé polovině 17. století přikročilo k prověřování věrohodnosti konverzí a praktikování víry u novoměstského obyvatelstva. Alfou a omegou uvedené politiky byla formální stránka katolické zbožnosti a její naplnění, což se na sklonku 17. století skutečně nepochybně podařilo.

Normy církevní správy určené pro novoměstské prostředí konvenovaly politice světské moci, i když s určitým předstihem. Zatímco církevní předpisy naznačovaly stabilizaci náboženských poměrů na Novém Městě již od osmdesátých let 17. století, normy světských institucí tuto hranici posunovaly až na léta devadesátá. Jednalo se ovšem v obou případech o stabilizaci formální, která vycházela ze situace, kdy většina obyvatel měst pražských praktikovala každoročně zpověď a město bylo schopno zajistit dostatečnou účast obyvatel na procesích a církevních slavnostech. Církevní normy současně dokumentují minimální snahu církevní moci podílet se na zeměpanské politice „gute Policey“, tj. na snaze zakomponovat rekatolizační, úzce nábožensky definovanou politiku do širšího konceptu reglementace života městské společnosti. Katolická církev naopak důsledně soustředila od osmdesátých let 17. století pozornost na prohlubování kvality katolické zbožnosti obyvatel, která sice souvisela i s morální kvalitou života farníků, ale ta v církevní politice nehrála dominantní roli.

Reakce na uvedené rekatolizační postupy vycházející z Nového Města pražského se lišily s ohledem na konkrétní prostředí, z něhož vycházely. Městská správa zaujala k této politice v první polovině 17. století zdrženlivý postoj, doprovázený ovšem souběžně aktivitami na obranu zájmů města a jeho obyvatel. Městská politika se formovala v intencích vnímání dobové měšťanské identity, preferující společenský status a vazbu na konkrétní městskou lokalitu před konfesijní příslušností. Otevřená vystoupení obyvatel města proti rekatolizační politice, respektive proti katolické církvi, se týkala od druhé poloviny 17. století téměř výhradně nižších vrstev novoměstského obyvatelstva. Dobové soupisy knihoven novoměstských měšťanů, dokumentující přetrvávající zájem těchto čtenářů o protestantskou náboženskou literaturu, kterého se nedotkly ani zásahy náboženské cenzury, dokládají, že ačkoliv zástupci této plnoprávné vrstvy městského obyvatelstva nepřístupovali k otevřeným akcím proti rekatolizační politice, nelze je vždy chápat jako přesvědčené katolíky. Podobně vypovídají i testamenty novoměstského obyvatelstva, které zachycovaly především vnější projevy jeho zbožnosti. Formální i obsahové prvky katolické zbožnosti se v novoměstské testamentární praxi neprosadily masivně ani ve druhé polovině 17. století.

Katolická víra se sice pod tlakem rekatolizační světské i církevní politiky stala v různých formách součástí každodenního života Nového Města pražského, ale její přijetí ze

strany jednotlivých obyvatel mělo navzdory sjednocujícím snahám světské i církevní moci velmi variabilní podobu, ovlivněnou značnou mírou formálnosti praktikování víry. Konfesionalizační postupy na Novém Městě nedokázaly úspěšně překračovat hranici privátního světa měšťanské společnosti. Z tohoto důvodu byl také vliv rekatolizační politiky na formování lidové zbožnosti omezený, protože uměla ovlivňovat a utvářet její vnější, formální a veřejné projevy, ale její složku vnitřní, spojenou s utvářením náboženského vědomí i povědomí věřících, zasahovala jen omezeným způsobem. Tyto nedostatky ve spojení se zjištěnou mírou formálnosti rekatolizační politiky vytvořily od druhé dekády 18. století podmínky pro novou vlnu odhalovaných herezí.